

**COĞRAFYA PROGRAMININ ÖNGÖRDÜĞÜ COĞRAFI
BECERİLERE 9. SINIF COĞRAFYA DERS KİTABINDA ERİŞİ
DÜZEYİ**

**THE LEVEL OF THE ACCESS TO GEOGRAPHIC SKILLS IN THE
9. YEAR GEOGRAPHY TEXTBOOK ACCORDING TO
GEOGRAPHY CURRICULUM**

Eyüp ARTVİNLİ*

ÖZET

2005 yılında MEB tarafından uygulamaya konan ortaöğretim coğrafya programı, daha önceki programdan farklı olarak sonuç odaklı değil, süreç temelli, dolayısıyla “beceri eğitimi” ni temele alan bir yaklaşımı içermektedir. Bu amaca ulaşmak için de programda sekiz “coğrafi beceri” ye yer verilmiştir. Bu, mevcut ortaöğretim coğrafya programının eski programa göre en belirgin özelliklerinden biridir. Bu çalışmada, MEB tarafından 2006–2007 eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilmiş coğrafya 9 ders kitabında programda yer alan becerilere ulaşılma düzeyi araştırılmıştır. Kitapta önerilen etkinlikler ile görsellik, içerik ve araç-gereçler nitel araştırma teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, program ile ders kitabı arasında, “coğrafi beceriler” açısından bir boşluk olduğu söylenebilir. Öğretim programının içinde yer alan bazı becerilerin, 9. sınıf programı kazanımlarının karşısındaki açıklamalar sütununa birebir yazıldığı tespit edilmiştir. Ders kitabında kazanımlara yönelik bilgi amaçlı ve diğer çalışmalar, becerileri kazandırmaya yönelik olanlardan daha fazladır. Program anlayışında, kazanımların amacı “coğrafi becerilere” ulaşmak olduğuna göre, kitabın bu anlayışla yeniden incelenmesi gerekmektedir. Böylece coğrafya programında nihai amacın, “*kazanımlara değil coğrafi becerilere ulaşmak olduğu*” gerçeği gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler açısından daha kolay anlaşılabilir ve coğrafya daha yoğun olarak “beceri eğitimi temele alan” bir ders şeklinde işlenebilir.

Anahtar sözcükler: Coğrafya Ders Kitabı, Coğrafya Programı, Coğrafi Beceriler

ABSTRACT

In 2005 it was prepared a new curriculum for high school geography which based on “process approach” as different previous curriculum by the Ministry of National Education. So it was prepared by an approach focus on “skills education”.

---

* Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: eartvinli@ogu.edu.tr

---

This is one of the positive innovations in this curriculum according to previous one. In this study, it was investigated the level of the access to geographic skills in the 9. grade geography textbook according to geography curriculum. The activities, visual quality of them, materials and content of them were studied by qualitative research methods.

According to results, there is a “gap” between “geographic skills” in the curriculum and geography textbook. Some geographic skills which aren't in the headline of “Geographic Skills” of curriculum were written opposite to 9. grade curriculum standarts. When it is considered that the aim of curriculum is to reach “geographic skills”, this textbook should be renewed according to geographic skills. Thus, it can be understood that final aim of geography curriculum is to achieve geographic skills instead of teaching geographic standarts and geography lessons can be taught as a lesson which considers “skills education”.

Key-words: Geography Textbook, Geography Curriculum, Geographic Skills

1. GİRİŞ

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca ders kitabı olarak okutulmasına onay verilen ortaöğretim Coğrafya 9. sınıf (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları) ders kitabının, coğrafya programında yer alan coğrafi becerileri gerçekleştirebilme düzeyi incelenmiştir. Araştırma problemi, “2005 yılı ortaöğretim coğrafya programına göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan coğrafya 9. sınıf ders kitabında, programın öngördüğü becerilere ulaşılma düzeyi nedir?” şeklinde formüle edilmiştir.

Araştırmalar neticesinde gelinen nokta, ders kitaplarının öğrenme ve öğretilmede anahtar bir yeri olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu araştırmalardan bazıları (Chamblis ve Calfee, 1998; Graves, 2001; Lambert, 1999, 2000; Marsden, 2001) gösteriyor ki,

1. Ders kitapları öğretmenlere yardımcıdır,
2. Ders kitapları öğrencilere yardımcıdır,
3. Ders kitapları sağlıklı müfredat değişim ve yenileme süreçlerine yol açar (Widdowson ve Lambert, 2006).

Günümüz dünyasındaki teknolojik değişim insanları daha nitelikli olmaya, problem çözücü ve üretken olmaya zorlarken, şehirleşme de farklı kültür ve değerlere sahip olan insanları bir arada yaşamaya zorlamıştır. Bu değişim eğitim kurumlarına daha nitelikli, değişimle baş edebilen ve bir ara-

da yaşama becerisine sahip bireyleri yetiştirme sorumluluğunu yüklemiştir (Demircioğlu, 2004). Dolayısıyla eğitim kurumlarının öğrencilere kazandırmaları gereken temel beceri ve değerler arasında problem çözme, girişimcilik, mekanı algılama, sosyal katılım, eleştirel düşünme, iletişim ve empati, duyarlılık, aile birliğine önem verme, estetik, bilimsellik, kalıp yargıları fark etme, sorumluluk gibi beceri ve değerler girmiştir (Güçlü, 2004).

Cografya, insanın içinde yaşadığı doğal ortamın özelliklerini 'insan-doğal ortam etkileşimini ve bu etkileşim sonucunda insanın ortaya koyduğu beşeri ve ekonomik etkinlikleri kendi prensipleri çerçevesinde inceleyerek sonuçlarını ortaya koyan bilim olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 1998).

Cografya öğretiminin amacı,

- Günümüz dünyasında milletlerin birbirlerine muhtaç olduğunu ve birbirleriyle işbirliği yapmak zorunda oldukları gerceğinin kavratılması,
- Toprak erozyonu, ormanların tahribi, meraların yok edilmesi, toprağın, suyun, havanın kirletilmesi, tarım alanlarına ve yerleşim birimlerine sanayi tesisleri yapılarak kullanılamaz hale getirilmesinin yurt ve dünya için hayati önem taşıyan yanlışlıklar olduğunun kavratılması,
- Dünyadaki farklı kültürlere sahip insanların kaynaşması, kültür alış verişi yönünden turizmin öneminin kavratılması,
- Ülkedeki doğal kaynakların tanıtılması ve bunların yurt kalkınmasında kullanılmasının öğretilmesi,
- Doğal güzelliklerin ve tarihi eserlerin insanlığın ortak malı olduğu ve bunların korunması gerektiğinin kavratılması,
- Çevre kirliliğinin nasıl oluştuğunu, bunların insanlara etkilerini ve bu kirlilikleri ortadan kaldırma yollarının, gerekliliğinin öğretilmesi ve kavratılması,
- Harita, grafik, diyagram, istatistikler ve diğer bilgi kaynaklarından yararlanmanın öğretilmesi,
- Doğal kaynakların sınırlı olduğu, bunların bütün insanların ortak malı olduğu ve bunların savurgan kullanılmaması gerekliliğinin kavratılması,
- İnsanların, yurt, millet ve dünya sorunları üzerinde duyarlı, ülke ve dünya sorunlarının çözümüne katılan aydın, bilinçli, duyarlı yurttaş olarak yetiştirilmesine katkıda bulunmaktır (Şahin, 2003).

Coğrafyanın bu amaçlara ulaşabilmesi için öğretimin uygun yöntem, araç ve gereçlerle verilmesi gereklidir. Aksi halde coğrafya, olduğundan farklı, yanlış, yararsız ve gereksiz bir bilim gibi tanıtılmış olur (Şahin 2003). Herhalde lise coğrafya eğitiminde bu uygun araç ve gereçlerden başta geleni ders kitaplarıdır. Gerçekte bütün coğrafya ders kitapları içinde bulun-

dukları toplumların kültürlerini yansıtmaya yatkın olmuşlardır (Graves ve Murphy, 2000). Bu açıdan bakıldığında gerek yayınladıkları dönemlerde toplumun gündeminde olan sosyal ve doğal sorunlar ve gerekse fiziki açıdan ülkenin bulunduğu teknoloji seviyesine ışık tutmaları açısından (renk, baskı kalitesi, kullanılan kâğıt, fotoğraflar, kullanılan materyaller vb.) coğrafya kitaplarının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu bakımdan 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın ortaöğretim coğrafya programında yaptığı değişiklikler çok önemlidir. 2005'e kadar süren program geliştirme çalışmaları sonunda, ortaöğretim coğrafya dersi 9., 10., 11. ve 12. sınıf programlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan program değişikliği ile ortaöğretim coğrafya 9., 10., 11. ve 12. sınıflarda 5 öğrenme alanında toplam 147 kazanım oluşturulmuştur. Ayrıca her öğrenme alanı içinde de 8 temel coğrafi beceri belirlenmiştir (MEB, 2005).

Beceri, Oğuzkan tarafından (1974), "bir kimsenin bedensel ya da düşünsel bir çaba göstererek bir işi kolaylık ve ustalıklı yapabilmesi olarak tanımlanırken", MEB 2005 coğrafya dersi öğretim programı ve kılavuzunda da "uygun öğrenme ve öğretim ortamında bireyin, hazır bulunuşluk düzeyine göre düşünsel ve davranışsal bir çabaya girmesi sonucu bir işi kolaylıkla ve ustalıklı yapar hale gelmesi" olarak tarif edilmektedir. Günümüz eğitim ve öğretim anlayışında bilgiyi olduğu gibi almak yerine, bilgiyi bulma, kullanma ve bilgiyi yapılandırma ön plana çıkmıştır. Program geliştirme ile ilgili tüm yaklaşımlar bu merkezde şekillenmiş, dolayısıyla da eğitim ve öğretim sürecinde beceri kazandırmaya yönelik hedefler de yer almıştır (MEB, 2005). Buna göre Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun 14. 07. 2005 tarih ve 198 sayılı kararı ile kabul edilen ortaöğretim coğrafya 9 programında 31 kazanım ve 8 beceri yer almaktadır (Tablo 1 ve Tablo 2).

Coğrafya Dersi 9. Sınıf Öğretim Programında yer alan coğrafi beceriler; öğrencilerin yaşamlarında, mesleklerinde ve gelecekte de kullanabilecekleri niteliktedir. Bu beceriler;

1. Harita becerisi,
2. Gözlem becerisi,
3. Arazi çalışma becerisi,
4. Coğrafi sorgulama becerisi,
5. Tablo, grafik, diyagram hazırlama ve yorumlama becerisi,
6. Zamanı algılama becerisi,
7. Kanıt kullanma becerisi,
8. Değişim ve sürekliliği algılama becerisidir (MEB, 2005).

Tablo 1. Ortaöğretim 9.Sınıf Coğrafya Programında Yer Alan Kazanımların Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım
9	A. Doğal Sistemler	<p>A.9.1. Doğal unsurların yaşantısındaki etkisinden yola çıkarak doğa ve insan ilişkisini anlamlandırır.</p> <p>A.9.2. Doğayı oluşturan dört temel ortamdan yola çıkarak doğal sistemlerin coğrafyanın konuları içerisindeki yerini belirler.</p> <p>A.9.3. Bilgileri haritalara aktarmakta kullanılan yöntem ve teknikleri kullanım amaçları açısından karşılaştırır.</p> <p>A.9.4. Koordinat sistemi ve haritayı oluşturan unsurlardan yola çıkarak zaman ve yere ait özellikler hakkında çıkarımlarda bulunur</p> <p>A.9.5. Eş yükselti eğrileri ile çizilmiş bir harita üzerinde ana yer şekillerini ayırt eder.</p> <p>A.9.6. Eş yükselti eğrilerini yer şekillerinin temel özellikleri ile ilişkilendirir.</p> <p>A.9.7. Dünyanın şekli ve hareketlerinin sonuçlarını farklı iklim kuşaklarının oluşumuna etki açısından yorumlar.</p> <p>A.9.8. Hava olaylarının oluşum süreçleri ile atmosferin özelliklerini ilişkilendirir.</p> <p>A.9.9. Hava durumu ile iklim özelliklerini etkileri açısından karşılaştırır.</p> <p>A.9.10. Harita ve grafikleri kullanarak iklim elemanlarının oluşumu ve dağılışı üzerinde etkili olan faktörleri sorgular.</p> <p>A.9.11. Harita ve diğer görsel materyallerden yararlanarak farklı iklim tiplerinin özellikleri ve dağılışı hakkında çıkarımlarda bulunur.</p> <p>A.9.12. Dünyanın tektonik oluşumundaki değişim ve sürekliliğe kanıtlar gösterir.</p> <p>A.9.13. Jeolojik zamanların özelliklerini tektonik ile ilişkilendirerek açıklar.</p> <p>A.9.14. İç ve dış kuvvetlerin oluşum süreçlerini açıklar.</p> <p>A.9.15. İç ve dış kuvvetleri, farklı yer şekillerinin oluşumuna etkileri açısından sınıflandırır.</p>
9	B. Beşeri Sistemler	<p>B.9.1. İnsan faaliyetlerinden yola çıkarak beşeri sistemlerin coğrafyanın konuları içerisindeki yerini belirler.</p> <p>B.9.2. Yerleşmelerinin konumunu belirleyen ve gelişimini etkileyen faktörleri geçmişten günümüze fonksiyonel değişiklikler açısından analiz eder.</p> <p>B.9.3. Yerleşme doku ve tiplerinin oluşmasında etkili olan nedenleri sorgular.</p>

Tablo 1'in devamı.

9	C. Mekan-sal Bir Sen-tez: Türkiye	C.9.1. Harita ve grafikler kullanarak yaşadığı yerleşim biriminin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. C.9.2. Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak yaşadığı yerleşim alanının farklı zaman periyotlarındaki değişim ve sürekliliğini coğrafi açıdan analiz eder. C.9.3. Haritalardan yararlanarak ülkemizdeki yerçekillerinin temel özelliklerini ve dağılışını analiz eder. C.9.4. Türkiye'nin yerçekillerinin oluşum sürecini iç ve dış kuvvetlerle ilişkilendirir. C.9.5. Haritalar kullanarak Türkiye'nin iklimi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. C.9.6. İklimle ait kanıtlardan yararlanarak Türkiye'de görülen iklim tiplerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. C.9.7. Tablolar, grafikler ve haritalardan yararlanarak Türkiye'deki iklim elemanlarını özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
9	D. Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	D.9.1. Dünyadaki farklı bölge örneklerini, özellikleri ve bölge belirlemede kullanılan kriterler açısından analiz eder. D.9.2. Çeşitli ölçeklerdeki bölge örneklerini kullanarak bölge sınırlarının amaca göre değişebilirliğini açıklar. D.9.3. Haritalardan yararlanarak çeşitli coğrafi kriterlerle belirlenmiş bölgelerde bulunan ülkeleri ayırt eder.
9	E. Çevre ve Toplum	E.9.1. İnsanların gereksinimlerinden yola çıkarak doğal çevreyi kullanma biçimlerini örneklendirir. E.9.2. Doğal çevrenin insan faaliyetlerine etkilerini ve insanların doğal çevreye uyum süreçlerini karşılıklı ilişkileri çerçevesinde analiz eder. E.9.3. Örneklerden yararlanarak doğal ortamda insan etkisiyle meydana gelen değişimlerinin sonuçlarını analiz eder.

Ancak, “Doğal Sistemler” öğrenme alanında yer alan **“Bilgileri haritalara aktarmakta kullanılan yöntem ve teknikleri kullanım amaçları açısından karşılaştırır”** (A.9.3.) ve **“Dünyanın şekli ve hareketlerinin sonuçlarını farklı iklim kuşaklarının oluşumuna etki açısından yorumlar”** (A.9.7.) kazanımları programın hem “coğrafi beceriler” hem de “ortak beceriler” bölümünde hiç yer almayan beceri olan **“Birincil ve İkincil Veri Kaynaklarını Etkili Kullanma”** ile **“Küre ve Atlas Kullanma”** isimli becerileriyle ilişkilendirilmiş durumdadır.

Tablo 2. Ortaöğretim Coğrafya 9–12 Programında Yer Alan Becerilerin Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Beceriler
9	Doğal Sistemler	<ul style="list-style-type: none"> • Harita Becerisi • Gözlem Becerisi • Arazi Çalışma Becerisi • Coğrafi Sorgulama Becerisi • Tablo, Grafik ve Diyagram Hazırlama ve Yorumlama Becerisi • Zamanı Algılama Becerisi • Kanıt Kullanma Becerisi • Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
9	Beşeri Sistemler	
9	Mekansal Bir Sentez: Türkiye	
9	Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	
9	Çevre ve Toplum	

Program değişikliği ile Milli Eğitim Bakanlığı ve özel yayınevleri coğrafya ders kitaplarını yeni programa göre ortaöğretim 9. sınıftan itibaren hazırlamaya başlamışlardır. Yayın evleri tarafından hazırlanan ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğine göre incelenmektedir (Tebliğler Dergisi, s. 2586). Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yapılan incelemeler sonucunda 2006–2007 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim 9. sınıflar için Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan kitaplar ders kitabı olarak okutulmaya uygun bulunmuştur (Tablo 3), (Tebliğler Dergisi, s. 2585).

Tablo 3. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2006–2007 Eğitim-Öğretim Yılında Coğrafya Ders Kitabı Olarak Kabul Edilen Kitaplar

Sınıf	Yayınevi Adı	Yazarı
9	Milli Eğitim Bakanlığı	E.ORUÇ-B.GÜNCEGÖRÜ-Dr.G. MUSLU- A. PURAL- A. AYDIN- E. UYSUN- H. Murat GÖRER- M. TÜREDİ- Z. ÇAKIR
10	Milli Eğitim Bakanlığı	A. GÜLTEPE- S. KILIÇARSLAN- Dr. N. YENMEZ- B. TUROĞLU- B. ATICI- B. FIRAT- D. YILDIRIM- M. GÜLER-S. ZEYTÇOGOĞLU
11	Milli Eğitim Bakanlığı	A. PURAL- A. AYDIN- A. GÜLTEPE- S. KILIÇARSLAN- D. YILDIRIM- S. ZEYTÇOGOĞLU- B. TUROĞLU- B. GÜNCEGÖRÜ- H. Murat GÖRER

Eğitim programları, eğitim amaçlarına ulaşmak için belirli konularda neler okutulacağını, hangi davranışların geliştirileceğini ve hangi becerilerin kazandırılacağını anahatları ile belirtir. Ders kitapları, eğitim pogramında anahatları ile belirtilen hususları detaylı olarak uygular, öğretilecek gerçekleri uygun bir sıra ile verir (İlköğretim, 1964). Ders kitapları, öğrenme-öğretme sürecinin en yaygın kullanılan ders aracıdır. Programların yenilediği ve yeni yaklaşıma göre yardımcı kaynakların çokça bulunmadığı böyle bir ortamda ders kitapları öğrencilerin temel başvuru kaynağı durumundadırlar. Ayrıca günümüzde ders kitaplarının sınıf içindeki yeri hl önemini sürdürmekte olup, öğretmenler birçok etkinliği kitap ile yürütmektedirler.

Yapılan araştırmalara göre, çoğu ğretmen ğretim programlarına hiç bakmadan öğrenme-öğretme etkinliklerine ilişkin düzenlemeleri ders kitaplarına göre yapmaktadır (Kızılaoğu, 2003). Bundan dolayı çağımızın ihtiyaç duyduğu insanın sahip olması gereken özelliklere uygun olarak yetişmesi için hazırlanan eğitim programlarında belirlenen kazanım, beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırılmasında ders kitaplarının eğitim-ğretim faaliyetlerindeki yeri daha da önemsenecek düzeye gelmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanarak ders kitabı olarak kabul edilen orta-ğretim coğrafya ders kitaplarındaki işlenişler, kullanılan araç-gereçler ve önerilen etkinlikler bu açıdan oldukça önem taşımaktadır.

nk coğrafya ders kitapları, öğretmenin başvuru kaynağı olarak değil, temelde “ğrencinin öğretmenden sonra o dersi öğrenebileceği en yakın kaynaklar” olarak hazırlanırlar. Hazırlanan veya hazırlanmakta olan coğrafya ders kitaplarının nitelikleri bu bakımdan son derece önem taşımaktadır. Coğrafya ders kitapları, öğrencilere yönelik sundukları “etkinlikler” ile onların programda öngörülen “coğrafi beceriler”i kazanmasını amalamalıdırlar. Ne var ki bu etkinliklerin hazırlanmasında öğrencilerin aktif, sorgulamacı ve bağımsız düşünebildiği süreçlere yol açacak işlenişlere yer verilmesi oldukça fazla önem arz etmektedir. Ancak bu durumda onların kitapta verilen bilgileri değerlendirme ve bu bilgilerin geçerliliğini sorgulamak için kendi sorularını sormalarını sağlayan ğrenci merkezli öğrenme ortamları oluşturulabilir (Graves ve Murphy, 2000). Coğrafya ders kitaplarının bu süreçlere imkan verdiği lde ğrenci merkezli dersler işlenebileceği vurgulanabilir.

2. YÖNTEM

Çalışmada ele alınan konunun ayrıntılı olarak ortaya konulabilmesi için nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırmalar çok sayıda yöntem ve kaynak kullanılarak, insan deneyimlerine ilişkin sözlü ve yazılı anlatımları ya da kayıtları inceler (Keith, 2005). Bu bakımdan coğrafya 9.

---

sınıf ders kitabının programın öngördüğü becerileri gerçekleştirebilme düzeyinin ortaya konulmasında, güvenilir bilgilere ulaşma açısından nitel bir yaklaşımla araştırma yapılmasının daha yararlı olacağı düşünülmüştür.

2. 1. Evren

Çalışmanın evrenini 2006–2007 eğitim- öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yazılan, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca ortaöğretim 9. sınıflarda ders kitabı olarak kabul edilen “Coğrafya 9. Ders Kitabı” oluşturmaktadır.

2. 2. Veri Toplama Aracı ve Geliştirilmesi

Araştırmacılar tarafından, veri toplama aracı olarak bir form geliştirilmiştir. Bu form, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Coğrafya 9 öğrenci ders kitabında yer alan becerileri tespit etmede kullanılan “Kitap Değerlendirme Formu”dur.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yapılan incelemeler sonucunda 2006–2007 Eğitim öğretim yılında ortaöğretim 9. sınıflarda okutulmaya başlanan öğrenci ders kitabı, Maurice tarafından geliştirilen ders kitapları kontrol fişinin (Maurice, 1957) düzenlenmesiyle oluşturulan kitap değerlendirme formuna göre incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Buna göre önce, coğrafya 9. sınıf ders kitabı içinde yer alan becerileri kazandırmaya yönelik çalışmalar belirlenmiştir. Daha sonra kitapta yer alan beceriler nitelik ve nicelik bakımından değerlendirilmiştir. Toplanan veriler analiz edilerek kendi içinde gruplara ayrılmış ve tablolştırılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Ortaöğretim Coğrafya 9. Sınıf Ders Kitabındaki Becerileri Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

Coğrafya öğretiminde kullanılabilecek çeşitli çalışma kitapları vardır. Bunların bazıları ders kitapları ile kullanılabilen bazıları ise ders kitapları olmadan da kullanılabilen kitaplardır. Takip edilen metne göre hazırlanmış olan çalışma kitapları hem öğretmen hem öğrenci için işlenişi kolaylaştırır (Maurice, 1957). Çalışmada incelenen ortaöğretim coğrafya 9 öğrenci ders kitabında kazanımlar ile beceri ve değerleri kazandırmaya yönelik olarak 153 etkinlik ile 3 performans ödevinin yer aldığı tespit edilmiştir. Etkinlik-

lerden 135 tanesi ve performans ödevlerinin tamamı da beceri kazandırmaya yöneliktir (Tablo. 4).

Ortaöğretim Coğrafya 9 ders kitabında yer alan etkinlik ve performans ödevlerinin dağılımı incelendiği zaman, beceri ve değeri kazandırmaya yönelik 25 çalışmanın yer aldığı görülür. Buna karşılık, kazanımları gerçekleştirmeye yönelik 103 çalışmaya yer verilmiştir.

Tablo 4. Ortaöğretim Coğrafya 9 kitabında yer alan etkinlik ve performans ödevlerinin dağılımı

Bölüm Numarası	Etkinlik Sayısı	Performans Ödevi Sayısı	Proje Ödevi Sayısı	Beceri Kazandırmaya Yönelik Etkinlik Sayısı	Beceri Kazandırmaya Yönelik Performans Ödevi Sayısı
1	5			3	
2	27	1		19	1
3	6			5	
4	42			35	
5	24			23	
6	5			6	
7	27		1	27	
8	6	2		6	2
9	11		1	10	
Toplam	153	3	2	132	3

Coğrafi bilgi ve becerileri kullanarak doğa ve insana ait değerleri geleceğe taşıma stratejilerini geliştiren ve uygulayan bireyler yetiştirmek isteyen coğrafya dersi (MEB, 2005), ortaöğretim öğrencileri tarafından ortaöğretim okullarında 9., 10., 11., ve 12. sınıflarda öğrenilmektedir. Ortaöğretim 9. sınıf öğrenci ders kitabı incelendiğinde, Tablo 4’de görüldüğü üzere, 153 etkinlikten 132 tanesinin programın öngördüğü becerileri kazandırmaya yönelik olarak ders kitabında yer alması öğretim sürecinde becerilerin kazanımlarla bütünleşmiş bir şekilde verildiğine kanıt olarak gösterilebilir.

Ancak becerileri gerçekleştirmeye yönelik olarak hazırlanan etkinlikleri programın öngördüğü 8 temel beceriye göre dağıttığımızda, Tablo 5’te görüldüğü üzere 132 etkinlikten 102’sinin coğrafi sorgulama (52 etkinlik), kanıt kullanma (26 etkinlik) ve tablo, grafik ve diyagram hazırlama ve yorumlama (24 etkinlik) becerilerini gerçekleştirmeye yönelik olduğu görülür. Bu da bize coğrafya 9 ders kitabının yazarlarının kitaptaki işleniş ve etkinliklerde kazanımlar ile beceriler arasında olması gereken paralel ilişkiyi dikkate almadıklarını gösterir.

Coğrafya 9 ders kitabında, önceki ders kitaplarından farklı olarak, öğrencilere becerileri kazandırmaya yönelik hazırlanmış etkinliklere ilave olarak perfor-

mans ödevleri (2 adet) ile proje ödevlerine (3 tane) yer verilmiştir. Öğrencilerin yaşantılarında programın öngördüğü becerilerin yer almasında performans ödevleri ile proje ödevleri daha kalıcı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla ders kitabında yer alan performans ödevleri ile proje ödevlerinin sayısının artırılması etkili ve kalıcı beceri eğitimi için önem arz etmektedir.

Tablo 5. Ortaöğretim Coğrafya 9 kitabında Yer alan Beceri Kazandırmaya yönelik Etkinliklerin Bölümlere Göre Dağılımı

BECERİLER	BÖLÜMLER								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Harita Becerisi		6		1	2	1	2	2	
2. Gözlem Becerisi					7		1		
3. Arazi Çalışma Becerisi							1		
4. Coğrafi Sorgulama Becerisi	2	7	4	9	8	2	10	4	6
5. Tablo, Grafik Ve Diyagram Hazırlama Ve Yorumlama Becerisi				14			7		3
6. Zamanı Algılama Becerisi					1		3		
7. Kanıt Kullanma Becerisi	1	6	1	11	3	2	1		1
8. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi					2		3		

3.2. Ortaöğretim Coğrafya 9 Ders Kitabındaki Becerileri Kazandırmaya Yönelik Çalışmaların Özellikleri

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2006–2007 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim 9. sınıflarda okutulmak üzere ülke genelindeki ortaöğretim okullarına gönderilen öğrenci ders kitaplarında etkinlikler özelliklerine göre gruplandırılıp incelenmiştir. Tablo 6’da görüldüğü üzere, beceri kazandırmaya yönelik çalışmalarda görsellerle ilgili sorular ile (44 adet) boşluk doldurma, eşleştirme ve şekil çizme (38 tane) ile ilgili etkinliklerin ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Buna karşın kanıt/kaynak ile ilgili sorular (6 adet) en son sırada yer almıştır.

Tablo 6. Ortaöğretim Coğrafya 9 Ders Kitabındaki Beceri Kazandırmaya Yönelik Etkinliklerin Özelliklerine Göre Dağılımı

	BÖLÜMLER								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kanıt/Kaynak ile İlgili Sorular	1						2		3
Örnek Olayla İlgili Sorular				2			3	1	1
Sorular		4	3	2		2	2		
Görsellerle İlgili Sorular	2	6		19	6		7	2	2
Yaptırılan Araştırma/Uygulamayla İlgili Sorular		6			9	1		2	
Yazılı Anlatım		2			1		5		2
Diğer(Boşluk Doldurma, Eşleştirme, Şekil Çizme)		3	2	12	7	2	9	1	2

Öğrenci ders kitabında yer alan etkinliklerin bölümlere göre dağılımı incelendiğinde, Tablo 6’da görüldüğü üzere, farklı türdeki etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Ancak farklı türdeki etkinliklerin bölümlere göre dağılımında eşitsizlik olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE YORUM

Yapılan bu araştırma neticesinde, Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan 9. sınıf coğrafya ders kitabının coğrafya (9–12. Sınıflar) programının ayırıcı özelliklerinden olan “coğrafi becerileri” gerçekleştirebilme düzeyinin yeterli seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bölümler arasında kazanım, beceri ve değerleri kazandırmaya yönelik olarak yer alan etkinliklerin dağılımında sayıca farklılıkların olması, kitap yazarlarının daha ziyade kazanımları gerçekleştirecek etkinliklere yer vermeyi tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Buradan hareketle, beceri ve değerlerin kazandırılmasının kazanımlar kadar önemli görülmediği ve ikinci planda kaldığı anlaşılmaktadır.

Öğrenme için planlanan etkinlikler ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, bu etkinlikler sınıfta uygulamaya konulmadıkça, öğrenciler için fazla bir anlam ifade etmezler (Saban, 2000). İlköğretimde, lisede okutulan bütün bilim kollarından coğrafya, bugün hala, her şeyden önce, öğretim sisteminin dışında en küçük pratik uygulaması olmayan bir bilgi olarak görünen tek bilim koludur (Lacoste, 1976). Bundan dolayı yeni programla beraber birebir öğrencilerimize ve öğretmenlerimize uygulama yapma imkânı verecek olan öğrenci çalışma kitaplarının hazırlanması, onların ilgili ve yeteneklerini göstermelerine olanak sağlamalarına fırsat tanıyacağı için oldukça önemli görülmelidir.

Öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerine göre doldurabilecekleri bir çalışma kitabına sahip olmaları ne kadar önemliyse, bu kitap içinde yer alan çalışmaların niteliği de en az kitabın olması kadar önemlidir. Kitapta yer alan etkinliklerin farklı öğrenme stillerine uygun olarak hazırlanması, sayfa düzeni ve baskı kalitesinin ilgi çekici şekilde tasarlanarak öğrencilere sunulması ile becerilerin öğrencilere kolay ve etkili kazandırılabilceği düşünülmektedir.

Becerileri kazandırmaya yönelik çalışmalar içinde, görsellerle ilgili sorulara yanıt veren türden etkinliklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir (Tablo 6). Oysa kişinin bilgisini beceriye dönüştürmesi, bu bilginin hayata geçirilmesiyle veya zihinde referans noktası oluşturması ile gerçekleşir (Özden, 2005). Bu da öğrencinin bir günlük bilgiyi sorularla test etmesiyle veya okumasıyla gerçekleşmez, kendi zihnindeki yapılandırma sürecine yardımcı olacak unsurlarla ve aktivitelerle gerçekleşebilir. Bunun için etkinliklerde görsellerle ilgili olarak sorulan sorulara cevap verilen etkinlikler yerine, öğrencilerin yaşantılarında gözlemleyerek kendi mevcut bilgileriyle karşılaştı- rıp öğrenecekleri durumlarla ilgili çalışmalara daha fazla yer verilmelidir.

Becerileri kazandırmaya yönelik etkinliklerin özellikleri temel alındığında, bölümlere göre dağılımları incelendiğinde, Tablo 6'da görüldüğü üzere, bölümler arasında dengeli bir dağılımın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sorun, kitap yazarlarının bu konularda etkin bir işbirliğini gerektirmektedir. Ayrıca, öğrenci ders kitaplarını inceleyip onu öğrenci ders kitabı olarak kabul eden Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı inceleme komisyonlarının da etkinliklerin nicelik olarak var olup olmadığından ziyade, var olan etkinliklerin bu çalışmada ve programın kendisinde vurgulanan coğrafi becerileri kazandırabilecek nitelikte olup olmadıklarını anlamaya yönelik bir bakış açısı geliştirmeleri gerekmektedir.

5. ÖNERİLER

Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuçlara göre, coğrafya 9 ders kitaplarında becerileri kazandırmaya yönelik olarak yer verilen etkinliklerin nicelik, nitelik ve yöntem bakımından yeterli olduğunu söylemek oldukça zordur. Ülkemizde beceri ve değerlere yönelik olarak öğrenci merkezli işlenişler ve etkinlikler oluşturmak henüz çok yeni bir alandır. Öğretmenlerimizin bu konuda klasik yaklaşıma göre eğitim aldıkları, yapılandırmacı yaklaşıma göre eski eğitimlerinin yerine MEB tarafından verilen eğitimlerin henüz yok denecek seviyede olduğu ya da yapılandırmacı yaklaşım adı altında eski sisteme dönük bilgilerin tekrarlandığı da bilinmektedir.

Program değiştirilebilir, daha fazla araç-gereç alınabilir, fiziksel çevre yenilenebilir, ders saatleri artırılabilir ama iyi öğretmenler olmadan değişiklikler istenilen etkiyi yaratmaz (Yalın ve ark., 1996). Bundan dolayı bu tür kitapları yazmak üzere görevlendirilenlerin, ya da bu tür kitaplar yazacak olanların, kitapları inceleyerek onlara onay veren komisyonların ve bu dersi okutacak öğretmenlerin beceriler konusunda eğitilmeleri coğrafya dersinin yeni program yaklaşımından beklenen yararları sağlaması için oldukça önemli görülmektedir.

Coğrafya ders kitaplarının yazımında “coğrafi becerilere ulaşmak” temel amaç olmalıdır. Böylece programın ön gördüğü beceriler öğrencilere kazandırılabilir. Bölümler arasında becerilerin nicel ve nitel olarak dağılımında dengenin bulunmaması, bazı bölümlerde bazı becerilere yönelik etkinliklere yer verilmemesi, kitap yazarlarının “becerileri kazandırmaya” değil “kazanımları içeren bilgilere” daha çok önem vermelerinden kaynaklanmaktadır. Kitabın bütünündeki bu bakış açısı” coğrafi becerileri” temele alacak şekilde düzeltilmelidir. Ayrıca program geliştirme ve güncelleme çalışmaları çerçevesinde bu konuya dikkat edilerek becerilere, ilişkili oldukları yerlerde ve bölümlerde yer verilmelidir.

9. sınıf coğrafya ders kitabında becerileri kazandırmaya yönelik çalışmalarda “*süreç odaklı*” olmayan etkinlikler çoğunluktadır. Öğrenci ders kitapları güncellenirken süreç değerlendirmeyi öne çıkaran, içerisinde becerilerin gerçekleştiği durumları ifade eden göstergelerin yer aldığı gözlem formları, tutum ölçekleri gibi çalışmalar üzerine yoğunlaşılmalıdır.

Coğrafya programının “Coğrafi Beceriler” başlığı altında yer almayan iki becerinin 9. sınıf programındaki kazanımların karşısına yazılmış olması (A.9.3 ve A.9.7.), gerek ders öğretmenlerinin gerekse ders kitabı yazarlarının bu becerilere nasıl ulaşacakları konusunda sorun yaşamalarına yol açabilir. Aksi durumda sözkonusu becerilerin programda tanımlanmasına veya coğrafya programından çıkarılmasına ihtiyaç vardır.

6. KAYNAKLAR

- Chambliss, M., Calfee, R. (1998). Textbook for Learning: Nurturing Children’s Mind, Oxford: Blackwell.
- Demircioğlu, İ. (2004). Sosyal Bilimler Öğretiminin Amaçlarına Dair Öğretmen Görüşleri. I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, MEB.
- Graves, N. (2001). School Textbook Research: The case of geography 1800–2000, London: Institute of Education, University of London.

- Graves, N., Murphy, B. (2000). Research into Geography Textbooks, Reflective Practice in Geography Teaching, pp.228-237, Kent, A., (Ed.), London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Güçlü, Y. (2004). İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Grubu Derslerinin Müfredat Programlarına Eleştirel Bir Bakış. I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, MEB.
- İlköğretim. (1964). Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır? Cilt 29, Sayı 520, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Keith, F. P. (2005). Sosyal Araştırmalara Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kızılçaoğlu, A. (2003). Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitapları Değerlendirme Ölçütleri, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 8, İstanbul.
- Lacoste, Y. (1976). Coğrafya Savaşmak İçindir, (Çeviren: Ayşe Arayıcı), İstanbul, Özne Yayınları.
- Lambert, D. (1999). "Exploring the use of textbooks in key stage 3 geography classrooms: A Small-scale study", The Curriculum Journal, 10, 1, pp.85-105.
- Lambert, D. (2000). "Textbook pedagogy: Issues on the use of textbooks in geography classrooms" C.and Binns, T. (eds), Issues in Geography Teaching, London: Routledge Falmer, pp108-19.
- Marsden, W. (2001) The School Textbook: Geography, History and Social Studies, London: Woburn press.
- Maurice P. M. (1957). Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Çeviren: Nesrin ORAN), İstanbul, Maarif Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005). Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara.
- Oğuzkan, F. (1974). Eğitim Terimleri Sözlüğü. Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. İstanbul. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özden, Y. (2005). Eğitimde Yeni Değerler. Ankara, PegemA Yayıncılık.
- Paykoç, F. (2005). Yeni Öğretim Programlarını İnceleme ve Değerlendirme Raporu. İstanbul, ERG Raporları, Sabancı Üniversitesi,
< www.erg.sabanciuniv.edu/docs/mufredat_raporu.doc >, (20.10.2007).
- Saban, A. (2000). Öğrenme Öğretme Süreci, Ankara, Nobel Yayınevi.
- [TTKB], Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2004). <http://ttkb.meb.gov.tr/ programlar>, (20.10.2007).

-
- Tebliğler Dergisi. (2006). Cilt 69, Sayı 2586, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tebliğler Dergisi. (2006). Cilt 69, Sayı 2585, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Widdowson, J.; Lambert, D. (2006). "Using Geography Textbooks", Balderstone, D.(ed.), Secondary Geograohy Handbook, Sheffield: Geographical Association.
- Yalın, H. İ, Hedges, L, Özdemir, S. (1996), Her Yönüyle Öğretmen Olabilme, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

* * * *